

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 14.02.2021
Kabul: 23.06.2021

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kadınlara Yönelik Her Türlü Şiddet ve Ayrımcılığı Hukukun Kesişen Adaletsizlikleri Üzerinden Okumak

Understanding All Forms of Violence and Discrimination Against Women: A Call for an
Intersectional Analysis

Demet Aslı ÇALTEKİN¹

Öz

Bu makalede, kesişimselcilik teorisinin gelişimi, kapsamı ve teoriye yöneltilen eleştiriler ele alınmaktadır. Kesişimselcilik teorisi feminist çalışmaların temel araçlarından biri olmasına karşın, Türkiye'yi ele alan literatürde kesişen sosyal adaletsizliklerin kadınların insan hakları üzerindeki etkisine çok az dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, bu makalede, kesişimselcilik teorisinin uluslararası insan hakları hukukuna yansımalarının sosyo-hukuki analizi yapılmakta ve teorisinin Türkiye bağlamında uygulanabilirlik alanları tespit edilmektedir. Makalede kadınların insan hakları ihlallerinin sosyo-hukuki, kesişimselci ve ampirik bir analizine olanak sağlayan alan olarak kadınlara yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılık üzerinde durulmakta ve metodolojik öneriler sunulmaktadır. Son olarak, kesişimselci bir analizin, araştırmacılara hak ihlallerinin sosyolojik, kültürel, ekonomik nedenlerini karar mercilerine ileterek sosyal değişime katkı sağlamalarına imkân verdiği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kadınların insan hakları, Kesişimselcilik, Sosyo-hukuki çalışmalar

Abstract

This article examines the development of the intersectionality theory, together with its various implications and perils. Despite the fact that intersectionality is regarded as a vital tool in feminist scholarship, there has been little emphasis on the intersection of social divisions and their effects on women's rights. Consequently, this essay provides a socio-legal analysis of the incorporation of the intersectional theory into international human rights law and explores its potential application in Turkey. It focuses on the different types of violence and discrimination against women, carrying out a socio-legal, intersectional, and empirical analysis of the violation of women's human rights. It offers methodological recommendations, concluding that by enabling researchers to share with decision makers their findings of sociological and cultural reasons behind such violations, an intersectional analysis allows the researcher to contribute to social change.

Keywords

Intersectionality, Socio-legal studies, Women's human rights

¹ **Sorumlu Yazar:** Demet Aslı Çaltekin, Liverpool Hope Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Liverpool, Birleşik Krallık.
E-posta: demetcaltekin@gmail.com ORCID: 0000-0002-7470-0056

Atf: Çaltekin, D.A. (2021). Kadınlara yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılığı hukukun kesişen adaletsizlikleri üzerinden okumak. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 23, 53–69.
<https://doi.org/10.26650/iukad.2021.879991>

GİRİŞ

İstanbul'daki lüks ama bir o kadar da kasvetli olan evi ve kıyı şeridindeki küçük bir kasabadaki işi arasında mekik dokuyan şehirli, modern, psikiyatri uzmanı Şehnaz ve tüm hayatı küçük bir eve sıkıştırılmış çocuk gelin Elmas. Clair Obscure (Tereddüt) filminin iki ana karakteri kadınların deneyimlerinin tek tipleştirilemeyeceğini ve aynı mercek altında ele alınamayacağını göstermektedir. Gizlice sigara içmenin ona dayatılan hayata küçük bir karşı çıkış olduğunun farkında olan Elmas, bütün zamanını evi temizlemekle ve hasta olan kayınvalidesine bakmakla geçirmektedir. Elmasın sınırlı dünyasına kıyasla Şehnaz'ın aktif bir sosyal hayatı ve mesleği üzerinde söz hakkı vardır. Şehnaz, en azından Elmas ile tanışmaya kadar, dışarıdan olağanüstü görünen evliliğine gitmek için can atarken; Elmas her gece eşi için *"Tanrım, gelmesine izin verme"* diye haykırmaktadır.

Elmas'ın kadın olması, sosyo-ekonomik ve coğrafi etmenlerle ile kesişmektedir. Diğer bir deyişle, toplumsal cinsiyet çok katmanlı adaletsizliklerle kesişmekte ve kalıplaşmış roller ve gelenekler Elmas'ın hayatına daha doğrudan ve görünür yollar ile müdahale etmektedir. Bu roller Şehnaz'ın hayatına ise daha *"normal"* ve sorgulanması daha ertelenebilir bir biçimde sızmaktadır. Şehnaz'ın deneyimlediği baskı ve psikolojik şiddet daha zımni bir şekilde gerçekleşmektedir. Şehnaz aslında yaşadığı hayatı kendisinin şekillendirmediğinin ve eşinin isteklerini kendi istekleri gibi içselleştirdiğinin farkına Elmas ile karşılaştıktan sonra varacaktır.

Filmin sonunda ise Şehnaz ve Elmas'ın farklılıkları kendi hayatlarını çizme yönündeki mücadelelerinde kesişir: Şehnaz'ın sürekli onu kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışan eşine *"Keşke kendi bedenini sevdiğin kadar beni de sevseydin"* demesi ile Elmas'ın film boyunca her gece kendinden yaşça büyük olan eşi için *"Tanrım gelmesine izin verme"* demesi aslında farklı toplumsal sınıfa ait iki kadının ve birbirine zıt hikayelerinin ortak noktasının toplumsal cinsiyet normlarının kadınların hayatına etkisinin sorgulanması olduğunu gözler önüne sürmektedir. Ancak, unutmamak gerekir ki bu sorgulama ve kadınların şiddete karşı ürettikleri mekanizmalar da tıpkı deneyimledikleri çok katmanlı ayrımcılık ve şiddet gibi çok boyutlu olup birbirinden farklıdır. Çok katmanlı ayrımcılıklar aynı zamanda çok katmanlı karşı koyma mekanizmalara da sebebiyet vermektedir. Hangi tür toplumsal ayrımların birbiriyle kesişeceği, kuşkusuz, kadınların deneyimlediği çok katmanlı ayrımcılık türünü, boyutunu ve aynı zamanda hukuki çarelerin şeklini değiştirmektedir. Bu noktada, kesişimselcilik teorisi kadınlar arasındaki bu tür farklılıkların anlaşılması ve kadınlara yönelik her türlü şiddeti ve ayrımcılığın anlaşılması ve önlenmesi açısından işlevsel bir rol oynamaktadır.

Kesişimselcilik teorisi kadınların deneyimlediği ayrımcılığın ve baskının statik olmadığını ve coğrafi konum, dil, din, ırk gibi bileşenlerin bu ayrımcılığa yön verdiğini vurgulamaktadır. Teori, feminist çalışmalara ışık tutmuş (Kathy Davis, 2008, p. 72)

ve feminist teoriler Türkiye bağlamında geniş bir şekilde incelenmiş olsa da (Sancar & Abadan-Unat, 2011) Türkiye’yi ele alan literatürde kesişen sosyal adaletsizliklerin kadınların adalete erişim üzerindeki etkisine çok az dikkat çekilmiştir¹. Bu bağlamda, bu makale, kesişimselcilik teorisi merceği altında, kesişen sosyal yapıların kadınların insan hakları üzerindeki etkisini ele almakta ve dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda kesişimselcilik teorisinin gelişimi, kapsamı araştırılırken, ikinci kısımda teoriye yöneltilen eleştiriler ele alınmaktadır. Üçüncü kısımda ise kesişimselcilik teorisinin uluslararası insan hakları hukukundaki yeri incelenmektedir. Son olarak dördüncü bölümde, Türk hukukunda kadınların insan hakları ihlallerinin sosyo-hukuki, kesişimselci ve ampirik bir analizine imkân sağlayan alanlar tespit edilmekte ve bu bağlamda metodolojik öneriler sunulmaktadır.

i. Kesişimselcilik Teorisinin Gelişimi ve Kapsamı

Kesişimselcilik her ne kadar Kimberle Crenshaw (1989) tarafından ileri sürülmüş olsa da sosyal bileşenlerin çok katmanlı baskı ve ayrımcılığa neden olduğunun feminist aktivistler tarafından ileri sürülmesi 1970’li yıllara dayanmakta² ve kesişimselcilik terimi kullanılmadan yayınlanan birtakım akademik çalışmalarda³ kesişimselciliğin izleri sürülebilmektedir (Kathy Davis, 2008, pp. 72–73). Crenshaw, *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics* adlı makalesinde ise kesişimselcilik terimini ilk defa kullanarak, ırk ve cinsiyet arasındaki etkileşimi göz önünde bulundurmadıklarından dolayı hem feminizmin hem de ırkçılık karşıtı söylemlerin Siyah kadınların deneyimlerini tam olarak ele alamadıklarını ileri sürmektedir. Crenshaw’a (1989, p. 140) göre, Siyah kadınların deneyimlediği kesişimsel ayrımcılık ve dışlanma, ırkçılık veya cinsiyetçilik sorunlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi ile çözülemeyecek kadar spesifik bir yapının sonucudur. Siyah bir kadını dört yol ayrımında hayal eden Crenshaw (1989, p. 149), onu dört bir yandan gelen araçların yarattığı zincirleme kazaya maruz kalan bir yayaya benzetmektedir. Aldığı yaraların yol ayrımındaki tüm sosyal bileşenlerin bir ürünü olabileceğini ileri sürerken aslında “*Siyah kadınların deneyimlediği ayrımcılığın, kimi zaman beyaz kadınların ve Siyah erkeklerin deneyimlediği ayrımcılığa benzediğinin, kimi zaman ise bunlardan farklılık gösterdiğinin*” altını çizmektedir.

¹ Özellikle Türkiye’deki Kadın ve LGBTQI kuruluşlarının hazırladığı raporlarda kesişimselcilik, çoklu ayrımcılık olarak dile getirilmektedir. Raporlar için bkz. Erişim tarihi, 27 Nisan 2021, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Ayrimcilik_Yasagi_Egitim_Rehberi.pdf; https://www.sabancivakfi.org/i/content/4824_2_Ayrimcilik_ve_Engelli_Haklari.pdf; <https://kaosgl.org/haber/hukuki-surecler-coklu-ayrimciliga-nasil-yaklasiyor>.

² Combahee River Collective’in 1977 yılında yayınladığı manifesto için bkz. Erişim tarihi, 27 Nisan 2021, <https://www.reed.edu/cres/assets/Combahee-River-Collective,-Black-Feminist-Statement,-How-We-Get-Free---Taylor.pdf>

³ Bu çalışmalar için bkz. (hooks, 1981; Hull, Bell-Scott, & Smith, 1982).

Crenshaw, *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color* isimli makalesinde ise yapısal, politik ve temsili keşişimselcilik ayrımı yapmaktadır. Crenshaw (1991, pp. 1241–1245), yapısal keşişimselcilik ile ırk ve toplumsal cinsiyetin keşiştiği bir ayırmda durdukları için Siyah kadınların deneyimlediği baskı ve şiddetin, beyaz kadınların deneyimlerinden farklı olduğunun ve dolayısı ile çözüm önerilerinin de farklı olması gerektiğinin vurgusunu yapmaktadır. Politik keşişimselcilik ile Siyah kadınların deneyimlediği şiddetin hem feminist hem de ırkçılık karşıtı politikalar aracılığı ile marjinalleştirildiğinin altını çizmektedir. Son olarak, temsili keşişimselcilik ile Siyah kadınların kültürel inşasını kastederek aslında medya ve popüler kültürün Siyah kadınların deneyimlediği keşişen adaletsizlikleri yok sayıp pekiştirdiğine işaret etmektedir.

Keşişimselcilik esas olarak tek tip bir kadın deneyiminin olmadığını, iktidar ilişkilerinin farklı sosyal bileşenlere ait kadınlar üzerinde farklı tahakküm biçimleri kurduğunun anlaşılması gerektiğinin altını çizmektedir. Kısacası, tahakküm biçimleri hangi sosyal bileşenlerin keşiştiği ile bağlantılı olarak şekil değiştirmektedir (Cole, 2009, p. 566). Keşişimselcilik, çeşitli sosyal bölünmelerin nasıl birbirleri ile etkileşimde olduklarını, karşılıklı olarak nasıl birbirlerine bağımlı olduklarını ve bu ilişkiden nasıl yeni güç ilişkileri biçimlerini ürettiğini ortaya koyar (Kathy Davis, 2008, p. 68). Yuval Davis (2006, p. 198), sosyal bölünmelerin bir toplumdan diğerine farklılık gösteren ideolojik ve kurumsal ilkeler aracılığıyla nasıl inşa edildiğinin, geliştirildiğinin ve (yeniden) şekillendirildiğinin altını çizerek bu sosyal bölünmelerin sadece kurumsal ve makro düzeyde olmadığını dolayısıyla da insanların gündelik hayat deneyimlerinin birçok aşamasında da yer aldığını belirtmektedir. Bu tür sosyal bölünmelerin neden olduğu ayrımcılık ve adaletsizlikler, toplumda normalleştirildikleri ölçüde yer edinmektedir. Bu yüzden, Cynthia Enloe (2016, p. 11), ayrımcılık ve adaletsizlikleri normalleştiren pratikleri ve kalıplaşmış yargıları feminist merak (*feminist curiosity*) kavramı ile sorunsallaştırmaktadır. Enloe'nun “önemsiz’ addedilene dikkat et” ve “‘normal’ addedilene dikkat et” çağrıları bize aslında sosyal olarak inşa edilen kimliklerin normalleştirilmesinin nasıl baskı, şiddet ve ayrımcılığı görünmez kıldığını, bu yüzden meydan okumayı zorlaştırdığını hatırlatmaktadır.

Keşişimselcilik teorisi ayrımcılık ve baskının nedenini sadece toplumsal cinsiyet normlarında görmemekte, aynı zamanda, bu normların oluşmasında ve devam ettirilmesinde önemli yer tutan sosyal bölünmelere de odaklanmaktadır (Rodriguez, 2018, p. 429). Böylece, keşişimselcilik teorisi sosyal bileşenlerin hem mikro hem de makro boyutunu ele alma imkânı vermektedir. Mikro boyutta toplumsal eşitsizliklerin bireylerin hayatına nasıl yansıdığının analizini yaparken makro boyutta ise iktidar ilişkilerinin bu eşitsizlikleri (yeniden) üretmedeki rolünü incelemektedir (Bilge, 2010, p. 60). Buradan yola çıkarak, keşişimselciliğin, hukukun mikro düzeydeki eşitsizliklerin kurulmasındaki

ve devam ettirilmesindeki rolünün araştırılmasında bir araç halini aldığı söylenebilir. Kesişimselci bir analiz, gündelik hayattaki sosyal eşitsizliklerin ve insan hakları ihlallerini bireysel bir deneyim olarak görmekten öte onları hukuki, idari ve sosyal yapının bir ürünü olarak görmektedir. Bu anlamda, sosyal yapının bileşenlerinin, onu oluşturan kurumsal ve hukuki yapının araştırılması kesişimselci bir analizin önemli bir adımını oluşturmaktadır (Winker & Degele, 2011, p. 59).

ii. Kesişimselcilik Teorisinin Sınırları

Kesişimselcilik tam olarak nedir sorusu kaçınılmaz olarak kesişimselcilik alanındaki literatürün temel taşı oluşturmakta ancak kimi zaman teori ya da kavram; kimi zaman ise metod ya da feminist strateji olarak görülen kesişimselciliğin tanımı üzerinde bir fikir birliğine varılamamaktadır (Clark, Matthew, & Burns, 2018, p. 108; Helma Lutz, 2015, p. 39; Kathy Davis, 2008, p. 72). Leslie McCall (2005, p. 1775), kesişimselciliğin “*kadın çalışmalarının yaptığı en önemli teorik katkı*” olduğunu ileri sürse de kesişimselcilik birçok noktada eleştiri almaktadır. Bazı eleştiriler kesişimselci bir analizde hangi metodun kullanılacağına açık olmadığı hususuna odaklanmaktadır (C.Nash, 2008; Jordan-Zachery, 2007; McCall, 2005). Sirma Bilge (2013, p. 418) ise, Siyah kadınlar tarafından ırkçılığın ve sadece beyaz kadınların deneyimlerini esas alan feminist anlayışın eleştirisi olarak geliştirilen kesişimselciliğin yine beyaz feministlerin hâkim olduğu bir alan haline gelmesini, onun deyimi ile “*kesişimselciliğin beyazlaşmasını*”, “*acımasız bir ironi*” olarak görmektedir.

Uluslararası insan hakları hukukunun kesişimselciliği göz önünde bulundurduğu kararları inceleyen mevcut çalışmalar⁴ ise kesişimselciliğin insan hakları ihlallerine nasıl uygulanabileceği hususundaki⁵ endişelere cevap vermekten yoksun oldukları yönünde eleştiriler almaktadırlar. Bu eleştiriler, kesişimsel yaklaşımın insan haklarına, özellikle de ait oldukları sosyal yapılar nedeni ile ayrıştırılmış grupların insan haklarına olan etkisini göz önünde bulunduran çalışmaların azlığına dikkat çekmektedir (de Beco, 2017, p. 633). Benzer şekilde, kesişimselciliğe eleştirel bakan Joanne Conaghan (2009, pp. 21–22), hukuk ve kesişimselciliği ele aldığı makalesinde, kesişimselciliğin “*potansiyelinin sınırlarına ulaştığını*” öne sürmektedir. Conaghan, kesişimselciliğin feminist teorideki önemini kabul etmekle beraber, feminist projeyi daha fazla ilerletecek konumda olmadığını düşünmektedir. Conaghan’a göre, evet eşitsizlik karmaşık ve çok

⁴ İnsan hakları hukuk mekanizmalarının kesişimselcilik teorisini benimseme yönünde attığı adımların tarihsel analizi için bkz. (Truscan & Bourke-Martignoni, 2016) Birleşmiş Milletler için bkz. (E.Bond, 2003, p. 71)

⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin B.S. v Spain kararını inceleyen makale bu eleştirilerin bir istisnasını oluşturmaktadır. Kesişimselciliğin insan hakları ihlallerine pratikte uygulanmasının analizi için bkz. (La Barbera & Cruells López, 2019). Genel anlamda, uluslararası insan hakları alanında kesişimselciliğin gözönünde bulundurulduğu kararlar ve yorumlar arasında şunlar yer almaktadır: Birleşmiş Milletler genel tavsiye No. 18 ve 25; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Genel Yorum No 3,4, 9; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Genel Yorum 20; A.S. v Hungary, 29 Ağustos 2006, CEDAW/C/36/D/4/2004, para 11.3; Alyne da Silva Pimentel v Brazil, 10 Ağustos 2011, CEDAW/C/49/D/17/2008, para 7.7; Kell v Canada, 26 Nisan 2012, CEDAW/C/51/D/19/2008, para 1.

yönlüdür ama kesişimselcilik bu çok yönlü eşitsizliklerin üretilip devam ettirildikleri yolların anlaşılmasında yetersiz kalmaktadır.

Conaghan'ın bu eleştirilerine yanıt veren Pok Yin S. Chow (2016, p. 29) ise kesişimselciliğin ayrımcılığı durağan bir olgu olarak görmekten öte değişen, dönüşen bir süreç olarak ele alma fırsatını verdiğini ileri sürerek kesişimselciliğin Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarına nasıl yön verdiğini incelemektedir. Bu bağlamda, “uluslararası hukuk ve söylemin, kesişimselciliğin potansiyellerini tüketmekten hala uzak olduğunu” ileri sürmektedir. Benzer şekilde, kesişimselcilik kavramının çok katmanlı dezavantajları keşfetmedeki başarısının, kavramın tükenmiş olduğu anlamına gelmediğini, aksine bu kavramın farklı yerlerde meydana gelen ve farklı güç ilişkileri ile etkileşime giren farklı durumlara uygulanabildiğini ileri süren görüşler de mevcuttur (Carbado, Crenshaw, Mays, & Tomlinson, 2013, pp. 304–305).

Bu fikir ayrılıkları ve kesişimselciliğin tanımı üzerindeki belirsizlikler aslında kesişimselciliğin başarısının altında yatan bir etmen olarak görülmektedir. Teorinin belirsizliği, baskın, tek tip ve değiştirilemez fikirler üretmek yerine, yeni tartışma alanlarının doğmasına olanak vermektedir. Diğer bir deyişle, kesişimselcilik, “belirsizliği ve açık uçlu olması sayesinde, yalnızca potansiyel olarak sonu gelmez olmakla kalmayıp, aynı zamanda yeni ve daha kapsamlı ve refleks olarak eleştirel bakış açıları sunmayı vaat eden bir keşif süreci başlatmaktadır” (Kathy Davis, 2008, p. 77).

iii. Kesişimselcilik Teorisinin Uluslararası İnsan Hakları Alanındaki Yeri

Uluslararası insan hakları hukuku mekanizmaları (Uluslararası Sözleşmeler ve Denetim Organları-Komiteleri başta olmak üzere), insan hakları ihlalinin tanımını spesifik olarak kadınların maruz kaldığı ihlalleri kapsayacak şekilde genişletme yönünde adımlar atmaktadırlar. Ancak bu adımların (her ne kadar kadınların insan hakları alanında önemli ilerlemelere sebebiyet verseler de) üniter bir kadın kategorisi bağlamında atılması, kadınların deneyimlerinin tek bir perspektiften ele alınmasına neden olmakta dolayısı ile etkili çareler üretilmesine engel olmaktadır. Bu yüzden, feminist aktivistler, özellikle ilk dönem insan hakları mekanizmalarının, kadınların insan hakları ihlallerine, bu ihlaller sadece erkeklerin deneyimledikleri ihlaller ile benzerlik gösterdiğinde cevap verdiğine dikkat çekmişlerdir (E.Bond, 2003, pp. 72–82). Eleştiriler, ağırlıklı olarak, kadınların deneyimlediği *her türlü şiddet ve ayrımcılığın* toplumsal cinsiyete ek olarak diğer sosyal faktörlerin bileşimiyle çok katmanlı bir boyut kazandığı yönündedir.

Ayrımcılık yasağı çeşitli uluslararası belgelerle koruma altına alınmakta ve bu belgelerde ayrımcılık türleri sıralanırken, bu sıralamanın sonuna “*ya da başka bir statü bakımından*” ibaresi eklenerek bu listenin sınırlı olmadığı vurgulanmaktadır. Sözleşmelerin aslında çok katmanlı ayrımcılıkları göz önünde bulundurma imkânı

veren lafzına rağmen, insan hakları mekanizmaları bu sözleşmeleri uygularken çoğunlukla eşitsizliğe tekil bir olgu olarak yaklaşmış, kesişen adaletsizliklerin anlaşılması ve etkin bir biçimde ortadan kaldırılması gerekliliğine çok az dikkat çekmektedirler (Truscan & Bourke-Martignoni, 2016, p. 109). Bununla birlikte, son yıllarda, insan hakları sözleşmelerini izleme organlarından bazıları kesişen ayrımcılık türlerinden bahsetmeye başlamıştır. Örneğin, 18 No.lu tavsiye kararında, Kadınlara Yönelik Her Türlü Şiddetin Önlenmesi Komitesi (CEDAW Komitesi)⁶, engelli kadınların maruz kaldığı çifte ayrımcılığa dikkat çekerek, Taraf Devletlere eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyokültürel haklara eşit erişim hakkı tanınması için gerekli tüm tedbirleri almalarını tavsiye etmektedir.⁷ Komite, 25 No.lu genel tavsiye kararı ile de benzer şekilde kesişimselciliğin önemini vurgulamıştır. Karar, kadınlara karşı ayrımcılığın çok katmanlı başka sosyal unsurlarla kesişen yapısına dikkat çekmekte, aynı zamanda ırk, etnisite, engellilik, sosyoekonomik durum, yaş gibi unsurların kadınları ve erkekleri farklı düzeylerde etkilediğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Karar, Taraf Devletlerin çoklu ayrımcılığın önlenmesi için gerekli özel önlemleri almaları gerektiğini vurgulamaktadır⁸. Benzer şekilde CEDAW Komitesi 2017 yılında da 19 No.lu tavsiyesini gözden geçirme gereği duymuştur. Bu bağlamda 35. tavsiye kararı ile Komite, 19 No.lu tavsiye kararından farklı olarak, bir yandan “kadınlara yönelik şiddet” kavramı yerine “kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” kavramını kullanmakta (9. paragraf), öte yandan da kadınların toplumsal cinsiyete bağlı şiddete aynı oranda maruz kalmadıklarını dolayısıyla yasal düzenlemelerin bu hususu ele almaları gerektiğini kabul etmektedir⁹.

⁶ Diğer BM antlaşma organlarının kesişimselciliği ele aldığı kararlar mevcuttur. Örneğin, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarda Ayrımcı Götürülmemesi başlıklı 20 No.lu Genel Yorumunda çok katmanlı ayrımcılıktan bahsetmektedir: “Bu tür kümülatif bir ayrımcılığın bireyler üzerinde kendine özgü ve özel bir etkisi vardır ve bu nedenle özel olarak değerlendirilmesi ve buna göre çözüme kavuşturulması gerekir” (17. paragraf). 27-35 paragraflarında da “başka statü” olarak ifade edilen ayrımcılık” şekillerini ele almaktadır (<http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2007/12/ESKHKG20.pdf>) ÇHS Komitesi engelli çocuklarla ilgili 9 No.lu Genel Yorumu’nda da “Birçok durumda, çoklu ayrımcılık biçimleri, belirli etmenlerin bir araya gelmesiyle belirli grupların durumlarını daha da güçleştirmektedir” (8. Paragraf) demektedir (<http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BMCHK-Genel-Yorum-9-Engelli-Cocuk.pdf>).

⁷ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), *CEDAW General Recommendations Nos. 16, 17 and 18, adopted at the Tenth Session, 1991 (contained in Document A/46/38)*, 1991, A/46/38, Erişim tarihi, 27 Nisan 2021, <https://www.refworld.org/docid/453882a322.html>

⁸ BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, 25 No.lu genel tavsiye kararı, Erişim tarihi, 27 Nisan 2021, [https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf)

⁹ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), *General Recommendation No. 35 on Gender-based Violence Against Women, Updating General Recommendation No. 19*, 14 July 2017, Erişim tarihi, 27 Nisan 2021, https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_GC_35_8267_E.pdf
Nazan Moroğlu’nun Türkçe çevirisi için bkz. Erişim Tarihi, 30.04.2021, <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/08/CEDAW-General-Recommendation-35-%C3%A7eviri-Nazan-Moro%C4%9Flu.pdf>

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme metni (CEDAW) de yer yer belirli kadın gruplarına atıfta bulunmaktadır (Truscan & Bourke-Martignoni, 2016, p. 110). Örneğin, 14. madde Taraf Devletlere Sözleşmenin kırsal bölgelerde yaşayan kadınlara da uygulanmasını sağlama yükümlülüğü getirmektedir; 12. madde spesifik olarak hamilelik ve doğum sonrası sağlık hizmetlerine erişimin önemini vurgulamakta ve sağlık sisteminden yararlanmak isteyen kadınların kendi özel durumlarının göz önünde bulundurulmasını zorunlu tutmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 7. maddede kanun önündeki eşitliği hükme bağlarken 2. Maddede olduğu gibi “herkes” terimini kullanarak ayrımcılık yasağını genel olarak hükme bağlarken; CEDAW 4. maddede Taraf Devletlere “kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için [gerekli] geçici ve özel önlemleri” alma, 5. maddede ise kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin, önyargıların ve bu normların sürekliliğini sağlayan kültürel kalıplarının ortadan kaldırılması yükümlülüğü getirmiştir. Bu düzenlemeler toplumsal cinsiyet eşitliğinin genel ayrımcılık yasağı ile kazanılamayacağını gözler önüne sermekte ve Taraf Devletlere eşitsizliğe olan sosyal yapının değiştirilmesi yönünde pozitif yükümlülükler getirmektedir.

Bu düzenlemelere ek olarak, CEDAW Komitesi, içtihatında birçok kez kesişen ayrımcılık vakalarını ele almıştır¹⁰. Örneğin, doğumdan hemen sonra hayatını kaybeden Alyne da Silva Pimentel’in annesinin başvurusunu inceleyen 10 Ağustos 2011 tarihli, *Alyne da Silva Pimentel v. Brezilya* tavsiye kararında CEDAW Komitesi, başvuranın kızının hayatını kaybetmesini kesişen adaletsizliklerin bir sonucu olarak görmektedir. Komite, CEDAW’ın 2. maddesinin Taraf Devletlere, kadınlara karşı her türlü ayrımcılık biçimlerinin ele alınması için acil eylem planı yapma yükümlülüğünü getirdiğini ve hamilelik sırasında kadınların güvenliğinin sağlanmamasının ve yaşam haklarının ellerinden alınmasının Sözleşme’nin 1. maddesi gereğince kadınlara karşı ayrımcılık oluşturduğunu iddia eden başvuranın iddialarını incelemektedir. Komite, Başvuranın maruz kaldığı ayrımcılığın sadece kadın olmasından kaynaklı olmadığı, sosyoekonomik geçmişini de dikkate alarak, Afrika kökenli bir kadın olmasının onu çoklu ayrımcılığa maruz bıraktığı sonucuna varmaktadır.¹¹

Komite, benzer bir bakış açısı ile, partneri tarafından konut sözleşmesinden adı silinen ve evden çıkarılan Kell’ in başvurusunu inceleyen 26 Nisan 2012 tarihli *Kell v. Canada* kararında, kadınların deneyimlediği kesişen eşitsizliklere dikkat çekmektedir. Kell, başvurusunda, özel bir program kapsamında yerlilere (aborjinlere) barınma imkânı sağlandığında Kell’in partnerinin başvurusunun, Rae-Edzo topluluğunun bir

¹⁰ Yakın zamana kadar CEDAW Komitesi çalışmalarını, grupların ve bireysel kadınların deneyimlediği kesişen baskı biçimlerini dikkate almadan yürüterek kadınları üniter bir kategori olarak gördüğünü belirtmekte fayda görmekteyim (Truscan & Bourke-Martignoni, 2016).

¹¹ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 49th session (11-29 July 2011), Erişim tarihi: 27 Nisan 2021, <https://www.refworld.org/docid/50a0c44d2.html>

üyeyi olmadığı için reddedilmesi üzerine, kendi başvurusuna partnerinin adını da eklediğini ancak üç sene boyunca partnerinden şiddet gördükten sonra adının sözleşmeden partneri tarafından kendi rızası dışında çıkarıldığını ileri sürmüştür. Bu iddiaları inceleyen Komite, ev içi şiddete maruz kalmış yerli (Aborjin) bir kadın olması nedeni ile başvuranın durumunun spesifik olduğunu ve maruz kaldığı bu spesifik şiddetin aslında onun mülkiyet haklarını da ihlal ettiğini düşünmektedir. Komite, kesişimselciliği Taraf Devletlerin yükümlülüklerinin kapsamını belirleyen önemli bir unsur olarak değerlendirmekte ve Devletlerin kesişen ayrımcılıkların kadınlar üzerindeki etkilerini yasal olarak yasaklamaları gerektiği sonucuna varmaktadır.¹² Görüldüğü üzere Sözleşme metni her ne kadar kesişimselcilikten bahsetmeyip Taraf Devletlere *açıkça* kesişen adaletsizlikleri önleme ödevi yüklemese de Komitenin daha sonra verdiği kararlar ile çok katmanlı ayrımcılıkların göz önünde bulundurulması gerekliliği ortaya konmuştur.

Son olarak, kesişimselci ayrımcılıkla mücadelenin izlerini İstanbul Sözleşmesi'nde de görmekteyiz. Örneğin, Sözleşme, “mağdurların özel ihtiyaçlarının” korunması gerekliliğine referans vererek, Taraf Devletlere “davaya taraf olarak katılan veya kanıt sunan mağdurlara bağımsız ve yetkin çevirmenler sağlamak” (56. madde), “finansal yardım, konut sağlama, eğitim, öğretim ve iş bulma yardımı” sağlamak (20. madde) gibi yükümlülükler getirmekte ve böylece farklı dil, etnisite ve ekonomik statüye sahip kadınların durumunu dikkate almaktadır. Yine Sözleşme, geri göndermeme ilkesini de göz önünde bulundurmakta ve şiddet gören kadınların oturma izni ve toplumsal cinsiyete dayalı iltica taleplerini de düzenleyerek göçmen kadınların durumunu güvence altına almaktadır (59-61 maddeler).

iv. Kesişimselcilik Teorisinin Uygulanabilirlik Alanı

Crenshaw'ın kesişimselcilik kavramını ileri sürdüğü çalışması toplumsal cinsiyet konusundaki araştırmaların boyutunu ve kapsamını önemli ölçüde etkilemiş olmasına rağmen kesişimselcilik teorisinin insan hakları ihlallerine uygulanması noktasındaki tartışmalar henüz netlik kazanmamıştır (Sosa, 2017). Bu açıdan, kadınların insan hakları ihlallerini kesişimselcilik kavramı merceği altında inceleyen ampirik ve teorik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası alanda kesişimselcilik teorisi çoğunlukla ayrımcılık yasağı ve kadınlara yönelik şiddet bağlamında ele alındığından dolayı¹³, bu bölümde kadınların insan hakları ihlallerinin sosyo-hukuki, kesişimselci ve ampirik bir analizine imkân sağlayan alan olarak kadınlara yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılık üzerinde durulacak olup metodolojik öneriler sunulacaktır.

¹² UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), Communication No. 19/2008, Views of 28 February 2012. Erişim tarihi: 27 Nisan 2021, <https://www2.ohchr.org/english/law/jurisprudence.htm>

¹³ Bkz. (Atrey, 2018a, 2018b; Atrey & Fredman 2015; Fredman, 2016)

A. Kadınlara Yönelik Her Türlü Şiddet ve Ayrımcılığın Sosyo-hukuki ve Keşimselci Analizi

Uluslararası hukukta kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılık arasındaki bağlantının kurulması aşamalı olarak gerçekleşmiş olup uluslararası sözleşme ve mekanizmalar ilk etapta ayrımcılık yasağını genel hükümler ile hükme bağlamıştır¹⁴. Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 2.1. maddesi, “herkes” terimini kullanarak genel anlamda ayrımcılığa neden olan etmenleri sıralamaktadır. Kadınlara karşı ayrımcılıktan açıkça bahseden ilk sözleşme olan CEDAW, spesifik olarak “kadınlara karşı ayırım” terimini tanımlayarak, kadınların haklarının uluslararası insan hakları koruma mekanizmalarına dahil edilmesi yönünde en önemli adımlardan birini atmıştır. Sözleşme’ye göre, “kadınlara karşı ayırım deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir” (1. madde).

Atılan bu adım ise kadınlara yönelik şiddetten bahsetmemesi nedeni ile eleştirilmiş, kadınlara yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılık arasındaki bağlantının kurulması ise, Komitenin 19 No.lu genel tavsiye kararı ile mümkün kılınmıştır. 19 No.lu genel tavsiye kararının 6. paragrafında “Ayrımcılık tanımı kadınlara kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı şiddeti kapsar. Bu fiziksel, zihinsel ve cinsel zarar ve acı çektiren bu tür eylemlerle tehdidi içermektedir. Cinsiyete dayalı şiddet, açıkça şiddetten söz etmediğine bakılmaksızın sözleşmenin özel hükümlerini ihlal edebilir” denerek CEDAW metninde kurulmamış olan şiddet ve ayrımcılık arasındaki bağlantı açıkça kurulmuştur. Tavsiye kararında aynı zamanda Taraf Devletlere kadınlara yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılığın önlenmesi için gereken özeni gösterme yükümlülüğü getirilmiştir. Bu yönleri ile 19 No.lu tavsiye kararı “CEDAW Komitesinin en önemli genel tavsiyelerinden biri olarak kabul edilmektedir” (Simonovic, 2014, p. 601).

CEDAW metni kadınlara karşı ayrımcılığı tanımlayıp 19 No.lu tavsiye kararı ise kadınlara yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılık arasındaki bağlantıyı kurarken, nihayet İstanbul Sözleşmesi bu korumanın kapsamını genişleterek kadınlara yönelik her türlü şiddeti açıkça bir insan hakkı ihlali ve kadınlara yönelik bir ayrımcılık biçimi olarak tanımlamaktadır. Sözleşme, “‘kadınlara karşı şiddetten’, kadınlara karşı bir insan hakları ihlali ve ayrımcılık anlaşılacak ve bu terim, ister kamu ister özel yaşamda meydana gelsinler; söz konusu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama veya özgürlüğün rastgele bir biçimde kısıtlanması da dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucunu doğuracak toplumsal cinsiyete dayalı

¹⁴ Bu makalede CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi’ne odaklanılacaktır. Uluslararası korumanın detaylı incelemesi için bkz. (Ertürk & Özdamar, 2009)

tüm şiddet eylemleri olarak anlaşılacaktır” demektedir. Kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılık arasındaki bağlantıyı kuran ve bu şiddeti ve ayrımcılığı insan hakkı ihlali olarak hükme bağlayan ilk bağlayıcı sözleşme olan İstanbul Sözleşmesi ayrıca Taraf Devletlerin politika oluşturma, önleyici tedbirleri alma, mağdurların koruma ve failleri kovuşturma yükümlülüklerine ilişkin ayrıntılı yasal hükümler içermektedir (Moroğlu, 2012, p. 357; Simonovic, 2014, p. 601; Uygur, 2016, p. 209). İç hukukumuzda, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun da benzer bir şekilde kadınlara yönelik şiddeti bir insan hakkı ihlali olarak görmektedir. Kanun’un 2. maddesinde kadınlara yönelik şiddet, *“kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranış”* olarak tanımlanmıştır¹⁵.

Unutmamak gerekir ki, İstanbul Sözleşmesi madde 3.b te kullanılan “domestic violence” terimi “aile içi şiddet” olarak Türkçe’ye çevrilmişse de bu makalede ev içi şiddet terimi kullanılacaktır. Sözleşme, ev içi şiddet *“eylemi gerçekleştiren, mağdurla aynı ikametgahı paylaşmakta olsun veya olmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, aile içinde veya aile biriminde veya mevcut veya daha önceki eşler veya birlikte yaşayan bireyler arasında meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri olarak anlaşılacaktır”* demektedir. Diğer bir deyişle, Sözleşme ev içi şiddetten bahsederken geleneksel anlamda aile ile sınırlanamakta aralarında evlilik sözleşmesi ile bağlı olmayan çiftleri aynı evde olmamalarına rağmen aile kavramına dahil etmektedir. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun da benzer bir şekilde ev içi şiddeti, *“Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet”* şeklinde tanımlar¹⁶.

Kadınlara yönelik şiddet, daha spesifik olarak, ev içi şiddet yalnızca bir “aile sorunu” olmayıp sosyo-politik yapılarla güçlendirilmiş toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ürünüdür (Sokoloff, 2008, p. 154). Ev içi şiddetin aile sorununa sınırlandırılmaması gerçeği, sosyal olarak inşa edilmiş değerlerin ve toplumsal eşitsizliklerin beslediği şiddetin kökenlerinin araştırılmasını gerektirmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyetin çok katmanlı sosyal kimlikler ile olan kesişiminin sosyo-hukuki değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu noktada, kültürel ve sosyal yollarla kalıplaşan (ön)yardımların hukuk düzenini etkileyip etkilemediğinin araştırılması önem arz etmektedir.

Hukuk, bir toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarından bağımsız işlemeyip o koşullar çerçevesinde şekillenmektedir. Aralarında birbirini tamamlayan bir

¹⁵ Kanun metni için bkz. Erişim tarihi, 27 Nisan 2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>

¹⁶ Çevirinin kritiği için bkz. (Bakırcı, 2015, p. 133)

ilişki söz konusudur (Harris, 2010, p. 112). Kadınların toplumdaki rolü üzerindeki sosyal ve kültürel kalıpların kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için atılan hukuki adımların boyutunu etkilemesi bu ilişkinin en gözle görülür örneğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu ilişkinin araştırılmaması hukuki sorunların temelinde nelerin yattığını göz ardı etmemize ve bu sorunlara sadece geçici çözümlerle yaklaşmamıza neden olmaktadır. Sosyo-hukuki çalışmaların temel amacı, hukuku ve hukuksal kurumların oluşumunu etkileyen sosyal ve kültürel faktörleri ortaya çıkarmaktır (Kagan, 1995, p. 143). Bu bağlamda, sosyal faktörlerin keşişimini inceleyen keşişimselcilik hukuki bir sorunun altında yatan sosyolojik nedenlerin ortaya çıkarılmasında önemli bir araç halini almakta ve adaletsizliklerin kaynağını sosyal faktörleri ele almadan bulmak isteyen çalışmaların yetersizliğini de ortaya koymaktadır.

Keşişimselcilik kavramının hukuk, feminist çalışmalar, queer ve etnisite gibi çeşitli alanlar tarafından benimsenmesinin temelinde bu kavramın gündelik hayatın farklılıklarının ve ayrımlıklarının araştırılmasında etkili olması yatmaktadır (Cho, Crenshaw, & McCall, 2013, p. 787). Bu nedenle, keşişimselci bir analiz “*herkese uyan tek beden*” (*one size fits all*) yaklaşımı sorununun üstesinden gelinmesine, aileyi bir kurum olarak anlamamıza ve böylece ev içi şiddetle mücadele edilmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda, ev içi şiddete neden olan sosyal koşulları sorunsallaştırmamıza olanak tanımaktadır. Kısacası, keşişimselcilik ev içi şiddetin anlamını, bireyin şiddeti nasıl deneyimlediğini ve bu şiddetin meydana getirdiği toplumsal tepkiyi daha geniş bir yelpaze altında ele almamıza da imkân sağlamaktadır (Sokoloff, 2008, p. 155).

Kadınların çok katmanlı ve çok çeşitli deneyimlerini sosyo-hukuki açıdan değerlendiren keşişimselci analiz aynı zamanda hukukun toplumsal cinsiyeti (yeniden) inşa etmedeki rolünü; ev içi şiddeti önlemede polisin ve aile mahkemelerinin rolünü; dışlanma ve ayrımcılığa katkıda bulunan politikalar ve kurumsal yapılarının ampirik ve sosyo-hukuki incelemesinin toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı ne tür bir hukuk reformunun etkili çözümler sağlayabileceğinin tespit edilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ev içi şiddeti önlemede aile mahkemelerinin ve ceza yargısının rolü nedir, Dışlanmaya ve ayrımcılığa katkıda bulunan politikalar ve kurumsal yapılar nelerdir, Ne tür bir yasal düzenleme cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığa etkili bir çözüm sağlayabilir sorularını sormak önem kazanmaktadır. Kısacası, kadınların deneyimlediği gündelik, “normal” ve dolayısıyla “önemsiz” addedilen ayrımcılığı ve baskıyı “nasıl” ve “neden” soruları ekseninde sorunsallaştırmayı amaçlayan keşişimselci bir analiz ne tür bir yasal reformun etkin sonuçlar doğuracağını tespit edilmesindeki en önemli araç halini almaktadır.

B. Metodolojik Öneriler

İnsan hakları ve keşişimselcilik kavramı arasındaki bağlantıyı ele alan hukuki ve sosyo-hukuki çalışmalar kapsam açısından dar oldukları yönündeki eleştiriler aynı

zamanda ampirik çalışmaların gerekliliklerinin altını çizerek vaka analizi yönteminin akademik çalışmaların teori ve pratik arasındaki bağlantı kuran araç olduğunu varsaymaktadır (Clark, Matthew, & Burns, 2018, p. 109). Bu bağlamda, bu makale nitel örnek olay inceleme yönteminin kesişimselci analizi destekleyen bir metot olduğunu ileri sürmektedir. Bunun temel nedeni nitel araştırmaların eşitsizliği, iktidar ilişkilerini ve baskıyı statik kavramlar olarak görmekten ziyade, onların akışkan ve değişken yapılarını anlamayı amaçlamasıdır (Rodriguez, 2018, p. 429). Örnek olay inceleme yönteminin kesişimselci analiz için önemli bir metot olmasının nedeni ise örnek olay inceleme çalışmalarının teorik bilgiyi gündelik hayat ile özdeşleştirmesindeki başarısıdır (Clark et al., 2018, pp. 108–109).

Kesişimselcilik kavramının temel amacı, hem çeşitli sosyo-kültürel faktörlerin bireyleri kişisel düzeyde nasıl etkilediğini hem de bu faktörlerin kurumsal yapılara nasıl dahil edildiğini anlamaktır (Rodriguez, 2018, p. 448). Bu durum, kesişimsel araştırmacının ilk olarak, baskı ve ayrımcılığı nasıl deneyimledikleri ve buna nasıl bir direnç gösterdiklerini ele alabilmek adına bireylerle, ikinci olarak, sınıf, ırk ve cinsiyet gibi sosyal bölünmelerin işlediği kültürel bağlamı anlamak adına gruplarla ve ayrıca, baskının ideolojik ve sistematik yönlerini ortaya çıkarmak için kurumlarla etkileşim halinde olmasını gerektirmektedir (Rodriguez, 2018). Bu nedenlerle, araştırma sorularına ampirik cevaplar bulmak için birden çok yöntem benimsenmesi yerinde olacaktır. Bu yöntemlerin arasında sosyo-kültürel bağlamında bakış açılarını anlamak için farklı etnik, dini ve sosyo-ekonomik geçmişe sahip kadınlarla yarı yapılandırılmış görüşmelerin yapılması yer almaktadır. Görüşmeler, görüşmecilerin kendileri için normal görünen veya onların farkındalıklarını aşan ancak araştırma için önemli olan unsurlardan bahsetmemeleri ihtimalini içermektedir (Guest, Namey, & Mitchell, 2013, p. 77). Bu nedenle kesişimselci bir araştırma, katılımcı gözlem yöntemini de tamamlayıcı bir araştırma yöntemi olarak kullanmayı hedeflemeli ve katılımcıları (mümkünse) yaşadıkları çevrede gözlemlemeyi de içermelidir. Şöyle ki, “*katılımcı gözlem aynı zamanda katılımcılarının yaşadığı fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamın anlaşılmasını sağlamak için de faydalıdır*” (Family Health International, Mack, Woodson, United States, & Agency for International Development, 2005, p. 14). Bu yöntem katılımcıların gerçek yaşam deneyimlerini ve günlük rutinlerini gözlemleme ve görüşme sorularını belirlemeye imkânı da tanımaktadır (Guest, Namey, & Mitchell, 2013, p. 77).

SONUÇ

Kimberly Crenshaw’ın dört yol ayrımı metaforundan (*cross-road metaphor*) esinlenerek, Şehnaz ve Elmas’ın aslında bir yol ayrımında durduklarını düşünürsek yol ayrımının ana ekseninde toplumsal cinsiyet olduğunu ancak toplumsal cinsiyetin ataerkillik, cinsiyetçilik, sınıf ayrımı ve coğrafi konumdan kaynaklanan adaletsizliklerle

kesiştığı görülebilmektedir. Dolayısı ile tek tip bir anlayış ve mücadele ne Elmas'ın ne de Şehnaz'ın deneyimlediği şiddetin ortadan kaldırılması için yeterli olacaktır. Bu anlamda, cinsiyet, din ve etnik köken gibi çeşitli sosyal bölünmelerin kesişimini incelemek ve toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyet normlarının hukuk mekanizmalarını nasıl etkilediğini araştırmak kadınlara yönelik şiddetin ortadan kaldırılması yönünde atılacak önemli adımlardan birini oluşturmaktadır.

Unutmamak gerekir ki, kesişimselcilik teorisi ilk ileri sürüldüğü andan itibaren tanımı, sınırları ve uygulanacak metodun açık olmadığı yönünde eleştiriler olsa da bu eleştirilerin varlığı aslında teorinin hala gelişmekte olduğunu ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına olanak verdiğini göstermektedir. Kesişimselciliğin teorik anlamda bu çok boyutlu ele alınış şekline nazaran uluslararası hukuk mekanizmalarına yansımaları ise zaman almakta ve CEDAW Komitesi uluslararası boyutta kesişimselciliği ele alan nadir hukuki mekanizmalardan birini oluşturmaktadır. Bu durum, kadınlara yönelik şiddetin çok katmanlı ve kesişen adaletsizliklere gözümüzü daha fazla kapatamayacağımızı göstermektedir. Kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılığın kesişimselci analizi, bu hak ihlallerinin neden ve nasıl oluştuğunu açıklama imkânı tanımakta; genel olarak devletin pozitif yükümlülüklerine odaklanmanın ötesine geçmekte ve devletin hangi yükümlülükleri ihmal ettiğini göstermektedir. Böylece, kesişimselci bir analiz akademinin gündelik hayat ile etkileşimi noktasında köprü görevi üstlenirken, akademik çalışmalara da karar mercilerine hak ihlallerinin sosyolojik, kültürel, ekonomik nedenlerini iletme imkânı tanıyarak bu çalışmaların sosyal değişime katkı sağlamasına imkân vermektedir. Aslında, karar mercilerinin mevcut hak ihlalinin neden ve nasıl oluştuğu hususunda bilgilendirilmeleri, etkin bir çözüm yolu üretilmesi ve gelecekteki olası hak ihlallerinin önlenmesi için gerekli adımların atılması yönünde akademik ve toplumsal bir baskı görevi üstlenmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

KAYNAKLAR / REFERENCES

Kitap ve Makaleler

Atrey, Shreya. (2018a). The Intersectional Case of Poverty in Discrimination Law. *Human Rights Law Review*, 18(3), 411–440.

- . (2018b). Comparison in Intersectional Discrimination. *Legal Studies*, 38(03), 379–395.
- Atrey, S., Fredman, S., & University of Oxford. (2015). *Realising intersectionality in discrimination law*.
- Bakırcı, Kadriye. (2015). İstanbul Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 133–204.
- Bilge, Sırma. (2010). Recent Feminist Outlooks on Intersectionality. *Diogenes*, 57(1), 58–72.
- . (2013). Intersectionality Undone. Saving Intersectionality from Feminist Intersectionality Studies. *Du Bois Review*, 10(2), 405–424.
- Carbado, Devon W., Crenshaw Kimberlé, Vickie M. Mays, and Barbara Tomlinson. (2013). Intersectionality. *Du Bois Review: Social Science Research on Race*, 10(02), 303–312.
- Cho, Sumi, Crenshaw Kimberlé, and Leslie McCall. (2013). Toward a Field of Intersectionality Studies: Theory, Applications, and Praxis. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 38(4), 785–810.
- Chow, Pok Yin S. (2016). Has Intersectionality Reached its Limits? Intersectionality in the UN Human Rights Treaty Body Practice and the Issue of Ambivalence. *Human Rights Law Review*, 16(3), 453–481.
- Clark, Colin, Dee Matthew, and Vicki Burns. (2018). Power, Privilege and Justice: Intersectionality as Human Rights? *The International Journal of Human Rights*, 22(1), 108–126.
- Cole, Barbara Ann. (2009). Gender, Narratives and Intersectionality: Can Personal Experience Approaches to Research Contribute to “Undoing Gender”? *International Review of Education*, 55(5–6), 561–578.
- Conaghan, Joanne. (2009). Intersectionality and the Feminist Project in Law. In E. Grabham, D. Cooper, J. Krishnadas, & D. Herman (Eds.), *Intersectionality and Beyond: Law, Power and the Politics of Location* (pp. 21–48). Routledge-Cavendish.
- Crenshaw, Kimberlé. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Law Review*, 139-167.
- . (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- de Beco, G. (2017). Protecting the Invisible: An Intersectional Approach to International Human Rights Law. *Human Rights Law Review*, 17(4), 633–663.
- Enloe, Cynthia. (2016). *Globalization and Militarism: Feminists Make the Link*. Rowman & Littlefield.
- Ertürk, Şükran, and Demet Özdamar (2009). Kadınlara Karşı Şiddet ve Ayrımcılık. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11, 1169–1268.
- Family Health International, Mack, N., Woodsong, C., United States, & Agency for International Development. (2005). *Qualitative Research Methods: A Data Collector’s Field Guide*. FLI USAID.
- Fredman, Sandra., European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, & European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-discrimination. (2016). *Intersectional Discrimination in EU Gender Equality and Non-discrimination Law*. Publications Office.
- Guest, Greg, Emily E. Namey, and Marilyn L. Mitchell. (2013). *Collecting Qualitative Data: A Field Manual for Applied Research*. SAGE Publications, Ltd.
- Harris, Phill. (2010). Curriculum Development in Legal Studies. *The Law Teacher*, 20(2), 110–123.
- Helma Lutz. (2015). Intersectionality as Method. *DiGeSt. Journal of Diversity and Gender Studies*, 2(1–2), 39-44.
- Hooks, bell. (1981). *Ain’t I a Woman: Black Women and Feminism*. South End Press.

- Hull, Gloria T., Patricia Bell-Scott, and Barbara Smith. (1982). *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave: Black Women's Studies*. Feminist Press.
- Jennifer. C. (2008). Re-Thinking Intersectionality. *Feminist Review*, 89, 1–15.
- Johanna. E. (2003). International Intersectionality: A Theoretical and Pragmatic Exploration of Women's International Human Rights Violations. *Emory Law Journal.*, 52(71), 71–186.
- Jordan-Zachery, Julia S. (2007). Am I a Black Woman or a Woman Who Is Black? A Few Thoughts on the Meaning of Intersectionality. *Politics & Gender*, 3(02), 254-263.
- Kagan, Robert. (1995). What Socio-Legal Scholars Should Do When There is Too Much Law to Study. *Journal of Law and Society*, 140-148.
- Kathy Davis. (2008). Intersectionality as Buzzword: A Sociology of Science Perspective on What Makes a Feminist Theory Successful. *Feminist Theory*, 9(1), 67–85.
- La Barbera, MariaCaterina, and Marta Cruells López. (2019). Toward the Implementation of Intersectionality in the European Multilevel Legal Praxis: B. S. v. Spain. *Law & Society Review*, 53(4), 1167–1201.
- McCall, Leslie. (2005). The Complexity of Intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), 1771–1800.
- Moroğlu, Nazan. (2012). Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 357–380.
- Rodriguez, Jenny K. (2018). Intersectionality and Qualitative Research. In C. Cassell, A. Cunliffe, & G. Grandy, *The SAGE Handbook of Qualitative Business and Management Research Methods: History and Traditions* (pp. 429–461). SAGE Publications Ltd.
- Sancar, Serpil, and Nermin Abadan-Unat (Eds.). (2011). *Birkaç Arpa Boyu--: 21. yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar: Prof.Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan* (1. baskı). Koç Üniversitesi.
- Simonovic, Dubravka. (2014). Global and Regional Standards on Violence against Women: The Evolution and Synergy of the CEDAW and Istanbul Conventions. *Human Rights Quarterly*, 36, 590–606.
- Sokoloff, Natalie J. (2008). The Intersectional Paradigm and Alternative Visions to Stopping Domestic Violence: What Poor Women, Women of Color, and Immigrant Women Are Teaching Us about Violence in the Family. *International Journal of Sociology of the Family*, 34(2), 153-185.
- Sosa, Lorena. (2017). *Intersectionality in the Human Rights Legal Framework on Violence against Women: At the Centre or the Margins?* Cambridge University Press.
- Truscan, Ivona, and Joanna Bourke-Martignoni. (2016). International Human Rights Law and Intersectional Discrimination. *The Equal Rights Review*, 16, 103–131.
- Uygun, Gülriş. (2016). Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Önemi. *Dini Araştırmaları Kadın Özel Sayısı*, 209-227.
- Winker, Gabriele, and Nina Degele. (2011). Intersectionality as Multi-level Analysis: Dealing with Social Inequality. *European Journal of Women's Studies*, 18(1), 51–66.
- Yuval-Davis, Nira. (2006). Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies*, 13(3), 193–209.

Web Siteleri

<https://www.escr-net.org/sites/default/files/CEDAW-C-49-D-17-2008.pdf>

<https://www2.ohchr.org/english/law/jurisprudence.htm>

- [https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf)
- <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BMCHK-Genel-Yorum-9-Engelli-Cocuk.pdf>
- <http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2007/12/ESKHKGY20.pdf>
- <https://www.reed.edu/cres/assets/Combahee-River-Collective,-Black-Feminist-Statement,-How-We-Get-Free---Taylor.pdf>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>

